ERKIN VOHIDOV LIRIKASIDA INSON KONSEPSIYASI VA BADIIY TALQIN POETIKASI

Jovliyeva Sevinch
Karimova Diana
Ollaberganova Sarvinoz
Hushboqova Mahliyo
O‘zMPU talabalari
Rajabova Xulkar
O‘zMPU o‘qituvchisi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24372327

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O‘zbekiston Qahramoni, xalq shoiri Erkin Vohidov lirikasida inson obrazining badiiy-falsafiy talqini, uning ichki ruhiy olami, ma’naviy ziddiyatlari hamda mumtoz adabiy an’analar bilan uyg‘unligi tadqiq etilgan. Shoir ijodida insonning koinot va jamiyat markazidagi o‘rni, komillik sari intilishi va badiiy san’atlar vositasida obraz yaratish mahorati tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *Erkin Vohidov, lirika, inson konsepsiyasi, psixologizm, mumtoz an’ana, badiiy mahorat, lirik qahramon.*

Аннотация. *В данной статье исследуется художественно-философская интерпретация образа человека в лирике Героя Узбекистана, народного поэта Эркина Вахидова, его внутренний духовный мир, нравственные противоречия, а также гармония с классическими литературными традициями. В творчестве поэта проанализированы место человека в центре мироздания и общества, его стремление к совершенству, процесс осознания национальной идентичности и мастерство создания образа посредством художественных приёмов.*

Ключевые слова: *Эркин Вахидов, лирика, концепция человека, психологизм, классическая традиция, художественное мастерство, лирический герой.*

Abstract. *This article explores the artistic and philosophical interpretation of the human image in the lyrics of the Hero of Uzbekistan, People's Poet Erkin Vakhidov, examining his inner spiritual world, moral contradictions, and synthesis with classical literary traditions. The study analyzes the central role of human beings in the universe and society, their striving for perfection, the process of national self-awareness, and the poet's mastery of creating imagery through artistic devices.*

Keywords: *Erkin Vakhidov, lyrics, concept of human, psychologism, classical tradition, artistic mastery, lyrical hero.*

O‘zbek adabiyoti tarixida o‘zining teran falsafiy mushohadalari, nafis lirizmi va yuksak fuqarolik pafosi bilan alohida o‘rin tutgan Erkin Vohidov ijodining markaziy o‘qini inson va uning ma’naviy olami tashkil etadi. Shoir uchun inson shunchaki biologik mavjudot yoki ijtimoiy munosabatlar mahsuli emas, balki butun borliqning ma’nosi, koinotning kichraytirilgan modeli va murakkab ruhiy ziddiyatlar makonidir. XX asrning ikkinchi yarmi va mustaqillik davri o‘zbek she’riyatida inson shaxsini ideallashtirilgan sxemalardan xoli tarzda, uning barcha tabiiy fazilatlari va ojizliklari bilan birgalikda badiiy tadqiq etish aynan Erkin Vohidov lirikasida o‘zining yuksak

badiiy ifodasini topdi. Erkin Vohidov she’riyatida inson badiiyati, eng avvalo, uning ichki ruhiy olamini chuqur psixologik tahlil qilish orqali namoyon bo‘ladi. Shoir inson tabiatini bir yoqlama tasvirlashdan qochib, uning qalbidagi nur va zulmat, yuksaklik va tubanlik o‘rtasidagi abadiy kurashni badiiy idrok etadi. Xususan, shoirning mashhur «Inson» qasidasida odamzodning ham farishtalardan yuksak, ham mahluqotdan tuban bo‘la olish imkoniyati falsafiy-badiiy tahlil qilinadi. Bu asarda inson o‘z nafsi va vijdoni o‘rtasidagi sinovlarda toblanuvchi, o‘z taqdiri va koinot muvozanati uchun mas’ul murakkab shaxs sifatida gavdalanadi. Lirik qahramon doimo o‘z-o‘ziga hisob beradi, «O‘zingni angla», «Vijdon» kabi she’rlarida o‘zining ma’naviy qiyofasini taftish qilib, kitobxonni ham ruhiy poklanishga chorlaydi.

Shoir lirikasida inson obrazini yaratishda Sharq mumtoz adabiyoti, xususan, Alisher Navoiy, Fuzuliy va Hofiz Sheroziy an’analarining zamonaviy badiiy tafakkur bilan sintezi muhim o‘rin tutadi. Mumtoz g‘azallardagi «oshiq» va «komil inson» timsollari Erkin Vohidov she’riyatida zamonaviy ziyoli, vatanparvar va ma’naviy barkamol shaxs darajasiga ko‘tariladi.

Shoir tazod (qarshilantirish), tashbeh (o‘xshatish), istiora va husni ta’lil kabi an’anaviy badiiy san’atlardan mohirona foydalanib, insonning tashqi ko‘rinishidan ko‘ra uning botiniy go‘zalligini, qalb harorati va tafakkur kengligini birinchi o‘ringa olib chiqadi. Aruz vaznining ohangdorligi va xalqona o‘ynoqi uslubning uyg‘unligi lirik qahramon kechinmalarining o‘quvchi qalbiga chuqur kirib borishini ta’minlaydi.

Erkin Vohidov ijodida inson o‘zining tarixiy ildizlari, milliy o‘zligi va Vatan taqdiridan uzilgan holda tasavvur qilinmaydi. Shoir talqinida insonning chinakam qadri uning el-yurt oldidagi burchi va ma’naviy mas’uliyati bilan o‘lchanadi. «O‘zbegim» qasidasida inson — buyuk tarix vorisi, asrlar davomidagi mashaqqatli sinovlardan o‘tib, o‘z sha’ni, tili va milliy g‘ururini saqlab qolgan matonatli shaxs sifatida ulug‘lanadi. Shu bilan birga, shoir lirikasida loqaydlik, manqurtlik va ma’naviy qashshoqlik keskin qoralanadi. «Nido», «Ruhlar isyoni» kabi dostonlaridagi lirik chekinishlar hamda fuqarolik ruhidagi she’rlarida inson erki, haqiqat va adolat yo‘lidagi fidoyilik oliy qadriyat darajasiga ko‘tariladi.

Insonni ulug‘lash barobarida, Erkin Vohidov insoniylik qiyofasini yo‘qotgan kimsalarni o‘tkir kinoya va yumor vositasida fosh etish orqali ham komil inson idealini himoya qiladi.

Shoirning «Donishqishloq latifalari» turkumi va Matmusa obrazi bu borada alohida badiiy hodisadir. Matmusa obrazi orqali shoir soddalik niqobi ostidagi nodonlik, kaltafahmlik, zamonaga ko‘r-ko‘rona moslashuvchanlik kabi ijtimoiy-ma’naviy illatlarni kulgi ostiga oladi. Bu hajviy talqin insonni kamsitishga emas, balki uni o‘z nuqsonlaridan xalos bo‘lishga, hushyorlik va teran tafakkurga undashga xizmat qiladi.

Shuningdek, shoir she’riyatida tabiat va borliq unsurlari inson ruhiyatining badiiy ko‘zgusi vazifasini bajaradi. Erkin Vohidov insonning quvonchi, qayg‘usi, yoshlik shijoati va keksalik hikmatini tabiat hodisalari — fasllar almashinuvi, tog‘lar viqori, daryolar oqimi bilan parallel ravishda tasvirlaydi. Masalan, «Kamtarlik haqida» she’rida mevali daraxtning hosili ko‘paygani sari bosh egishi orqali haqiqiy insoniy kamtarlik va ma’naviy yetuklikning ta’sirchan badiiy modeli yaratiladi. Bu usul lirik obrazning tabiiyligini oshirib, falsafiy xulosalarning hayotiy asosga ega bo‘lishini ta’minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, Erkin Vohidov lirikasida inson badiiyati — bu insonni ham ulug‘lovchi, ham ogohlantiruvchi yaxlit estetik tizimdir.

Shoir insonni Yaratganning eng oliy mo‘jizasi sifatida sharaflaydi, uning aql-zakovati va qalb qudratiga yuksak ishonch bildiradi, shu bilan birga, uning zimmasiga «inson» degan sharafli nomga munosib bo‘lishdek yuksak ma’naviy mas’uliyatni yuklaydi. Ushbu badiiy-falsafiy konsepsiya Erkin Vohidov she’riyatining umrboqiyligini va umumbashariy ahamiyatini belgilovchi asosiy omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vohidov E. Saylanma. 1–4-jildlar. – Toshkent: Sharq, 2000–2001.
2. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: Sharq, 2004.
3. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2008.
4. Yo‘ldoshev Q. Yoniq so‘z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.